1965

Годината на синтез в българското „размразяване“
Новаторство и национално своеобразие
Соцреализъм и алтернативи

Съставител
Пламен Дойнов

Нов български университет

София, 2026

Редакционна колегия:
проф. д.н. Пламен Дойнов, проф. Михаил Неделчев,
доц. д.н. Морис Фадел, доц. д-р Йордан Ефтимов,
доц. д-р Биляна Курташева, доц. д-р Мария Огойска,
доц. д-р Мая Ангелова

СЪДЪРЖАНИЕ

За 1965 година 9

Пламен Дойнов. *1965 година: Големият синтез в литературата на „размразяването“. Политестетически и библиографски ракурси* 17

1965 в литературата

Инна Пелева. *1965 година и културата на НРБ - синхронии, наследства (няколко казуса)* 141

Мая Ангелова. *Аутсайдери и бегълци около 1965 година: Подстъпи към проблема с оглед на българската литература и култура* 161

Клео Протохристова. *България, 1965 - Селинджър: Запознаване* 193

Михаела Илиева. *„Селинджъризацията“ в българската инфантилна проза*. 209

Пламен Антов. *Физици и диваци, селяни и космонавти. Йордан Радичков и Константин Павлов* 220

Гергина Кръстева. *„Поетичният кръг 64“ през 1965 година*. . . 261

Мария Панова-Кацарова. *(Не)осъщественият разговор за новаторството през 1965 година* 278

Морис Фадел. *Из преводната литература през 1965 година*. . .290

Милена Ангелова, Садък Хаджъ. *Под особен езиков надзор: 1965 в литературата на турската общност в България* 296

Контексти и личности

Божидар Манов. *Моята 1965-та. Частно разсъждение върху произхода на неравенството, 211 години след Жан Жак Русо* . . 335

Михаил Неделчев. *Голямото явяване на Тончо Жечев* 342

Петя Александрова. *Кинематографични решения по новелата на Йордан Радичков „Горещо пладне“ (1965) в едноименния филм с режисьор Зако Хеския (1966)*. 351

Виолета Дечева. *Колко луди могат да са интелектуалците?*. . . 357

Методи Методиев. *Музика и текст в ранната попкултура на НРБ. Случаят на 1965 година* 375

Ирина Генова. *1965 - Участието на България в международни художествени събития и форуми - отразяване в критическия дискурс* 393

Илвие Конедарева. *За отношението между образ и действителност „Спецификата и границите на някои изкуства“ (1964) на Димитър Аврамов* 416

Литературата в 1965

Мария Огойска. *Бешков и Петканов отново заедно, в 1965 година* 437

Антония Велкова-Гайдаржиева. *„От проклятие в недъгавата път до благослов в идеята на духа“, или за Иван-Мешековия Пенчо Славейков между 1939 - 1965 - 2026 г.* 452

Огняна Георгиева-Тенева. *„Имаджинари“ от Асен Христофоров: подкопаване на соцреализма* 483

Антоанета Алипиева. *„Ловецът на диви патици“ от Тодор Ризников - пробив в идеологическата цензура или драма на естетичното* 496

Селин Ариф. *„Солени ветрове“ и безветрието в литературата на НРБ: Ваня Петкова срещу рестрикцията на чувственото писане* 505

Анелия Диамандиева. *„Летопис на смутното време“ и празните страници от българската история* 520

Приложения

Хроника на 1965 година. 543

Книгите на 1965 година 557

Authors and Abstracts. 570

Сборници от поредицата „Годините на литературата“ . . 585

Други издания за *Годините на литературата* 586

ЗА 1965 ГОДИНА

Ако хронологическият център на българското „размразяване“ – 1962 година – прилича на светещ праг, след който държавата, обществото и културата преминават в друга фаза на идейни, структурни и функционални преобразования[1], можем погледнем към 1965-та като на *следващ център* (точно между 1962 и 1968), който съсредоточава в себе си в най-висока степен на изразителност резултатите и образите на тази *малка епоха*. Дори проектирана в контекста на целия период на Народна република България, 1965-та изглежда *най-приносната* в публикуването на книги, останали във въображения „златен фонд“ на българската литература през втората половина на XX век.

Тоест става дума за *година на литературата*, сплитаща в своето време и пространство напрежения около контролираното разширяване на „творческата свобода“, на договаряне за границите на *личната автономия* на писателя; дискусии, които повишават *социополитическото значение* на литературата; серия от значими и влиятелни творби, очертаващи все по-ясно *наличието на алтернативен сектор* в литературното поле. Не е покрит обаче четвъртият критерий, който би позволил посочената 1965-та да бъде обявена за очевидно *литературна* – тя *не функционира като*

[1] Вж. сборника: *1962*. Поредица „Годините на литературата“ – Книга шеста. Съст. П. Дойнов. Кралица Маб. Департамент „Нова българистика“ на НБУ. С., 2013, както и авторската книга: Дойнов, Пламен. *Литература, размразяване, разлом: 1962*. Кралица Маб. Департамент „Нова българистика“ на НБУ. С., 2015. *Хронологически център на българското „размразяване“* означава, че 1962-ра се намира на еднакъв брой години разстояние от началото на „размразяването“ (1956) и неговия край (1968).

емблема и символ, а още по-малко е *нарицателна* за епоха или поколение[2]. В литературноисторическа ретроспектива тя се *слива* със съседните години (1964, 1966, 1967), по-скоро образувайки заедно с тях *серия от години*, отколкото откроявайки се самостоятелно и категорично.

*

В такава ситуация замисленият научен форум трябваше да докаже сам на себе си дали обектът му на изследване припокрива заявената хипотеза, че 1965-та е *година на литературата*. Още повече, че беше замислен и като отбелязване на *юбилей – 60-годишнина на най-плодоносната литературна година в епохата на НРБ*, както гласеше един от анонсите. Проверката се състоя на 24 октомври 2025 *г.*, когато в Нов български университет за конференция се събраха около тридесет изследователи от водещи академични центрове. Предварително набелязаните зони за дискусия и възможни тематични посоки на докладите бяха отправни точки за очертаване на профила на едногодишното пространство. Ето ги:

– 1965 като *година на синтез* в малката епоха на „размразяването“: време на средоточие на многообразни ярки литературни явления, постигнали завършеност и цялост; проясняване на *алтернативен сектор* в литературното поле – личности, публикации в пресата, книги; идеята за *автономия на литературата* се подхранва от нови илюзии и променени почерци;

---

[2] За критериите относно кога една година може да бъде обявена за *литературна* вж. в: Дойнов, Пламен. *Тезиси към годините на литературата – Литературен вестник*, бр. 7, 2402 – 2.03.1910, както и вариант в първия дял на книгата: Дойнов, Пламен. *1910 и годините на литературата*. Кралица Маб. Департамент „Нова българистика“ на НБУ. С.,2014, с. 15-24.

– **Социополитически контекст**: отшумяването на ефекта от речта на Тодор Живков пред *дейците от културния фронт*, произнесена на 15 април 1963 г., която за около година блокира *проекта на размразяването*; нов тласък на „размразяването“ след 1964 г.; вътрешнополитически балансиране между поривите към задълбочаване на либерализацията на комунистическия режим и импулсите за реставрация на сталинистко-червенковистките порядки; разкриването на заговора на групата на Иван Тодоров – Горуня за сваляне на Т. Живков от власт; атентатите в Шумен на 1 май и 9 септември 1965 – първи прояви на антикомунистически тероризъм в НРБ; *Мальовишката трагедия* на 16 декември в Рила – загиват 11 български алпинисти – събитие, станало основа за написването на романа „Лавина“ (1971) от Блага Димитрова;

– **Международният фактор**: Брежнев сменя Хрушчов на върха в Кремъл (октомври 1964); ескалация и същинско начало на Виетнамската война – първи големи сражения с участието на сухопътни сили на САЩ; на 18 март 1965 съветският космонавт Алексей Леонов излиза в открития космос и става първия човек, който се рее в безвъздушното пространство; американецът Едуард Уайт прави същото, но три месеца по-късно;

– **Институционално състояние на литературата**: председател на СБП е Димитър Димов (от март 1964 г.), партиен секретар – Георги Джагаров (от декември 1964), избран изненадващо в конкуренция с дотогавашния „фаворит“ на ЦК на БКП Димитър Методиев; *ауфтакт* на тоталитарната цензура, която дава възможност да се появят серия от несанкционирани заглавия; негласно отстъпление на социалистическия реализъм като задължителен „метод“; теоретичната конференция на партийната организация при СБП на тема „Национално своеобразие на литературата“

(октомври 1965) – сложни баланси в парадигмата между „национално“ и „интернационално“ в българската литература;

– Прозата на 1965: две двойни премиери като *двойна игра* през 1965-та – сборникът с разкази „Свирепо настроение“ и повестта „Горещо пладне“ на Йордан Радичков и двата малки романа – *историческият* „Цената на златото“ и *съвременният* „Лош ден“ на Генчо Стоев; *лиричният роман* на Блага Димитрова „Пътуване към себе си“; трите книги на Николай Хайтов през годината, сред които изпъква *нефикционалната* „Шумки от габър“; повестите на Дико Фучеджиев в „Гневно пътуване“; част първа от „Летопис на смутното време“ на Вера Мутафчиева; странният изолиран пробив на Тодор Ризников с романа „Ловецът на диви патици“; *царските* истории на Йордан Вълчев – „Цар Симеон“ и на Димитър Мантов – „Цар Калоян“; сборниците с разкази на Борис Априлов – „Докосване“ и на Ивайло Петров – „Зелената шапка“; романът „Чинарите зашумяха“ на Емил Коралов като конюнктурна реплика по т.нар. *антикултовска тема*; нов епизод от приключенията на Авакум Захов – „Малка нощна музика“ от Андрей Гуляшки; ако прибавим към тези заглавия и „Портретът на моя двойник“ на Георги Марков от 1966-та, ще съберем почти всички предложения, от които българската проза ще избира *каква да бъде* чак до края на НРБ;

– Поезията на 1965: дебютите на Николай Кънчев („Присъствие“) и на Ваня Петкова („Солени ветрове“) – две нови начала в българското лирическо писане; две *крайъгълни* втори книги – „Стихове“ на Константин Павлов и „Лирика“ на Христо Фотев, които променят мисленето за българската поезия; *трети* или *четвърти* книги на поети от „априлското поколение“ – „Хроники“ на Стефан Цанев, „Равноденствие“ на Андрей Германов, „Тихол с петела“ на Никола Инджов, „Насаме със сина“ на Слав Хр. Караславов и

др. – ситуация на избор сред „априлските поети“: разграничения и разделения; *двойният успех* на Радой Ралин, когото изненадват с отпечатването през 1965-та на двете му забавени от издателствата книги – „Лирика“ и сатиричната „Личен контакт“; малки крепости на соцреализма, които започват *да се предават отвътре* чрез отделни стихотворения – книгите на Павел Матев „Чайките почиват на вълните“ и „Прозрения“, стихосбирките „Не съм от пръст“ на Димитър Методиев, „Русия възделена“ на Николай Марангозов, „Не си отивай, ден!“ на Лиляна Стефанова, „Обич“ на Евстати Бурнаски, „Песни и балади“ на Иван Давидков и др.

– Знакови завръщания през 1965: най-запомнящото се *завръщане* в българската поезия извършва Атанас Далчев, който 22 години след „Ангелът на Шартър“ издава своите „Стихотворения“ – книга, задаваща новия рецептивен хоризонт на неговото творчество; посмъртният дебют „Със сърцето си“ на рано отишлата си Димана Данева (1919–1946) въвежда с късна дата *единственото женско име* от „поетите на 40-те“; след десетилетно отсъствие от публичността 86-годишният Симеон Радев излиза под прожекторите с „Погледи върху литературата и изкуството и лични спомени“ – две години преди смъртта си; започналото през 1954 г. *ново включване* на Михаил Арнаудов продължава с две нови заглавия – новоконструираната „Поети и герои на Българското възраждане“ и „Живот и дейност на Екзарх Йосиф“, но по-забележимо събитие е второто (*поправено* и *допълнено*!) издание на „Психология на литературното творчество“ (с първо издание от 1931); 18 години след предишната си книга критикът Иван Мешеков идва с внимателно подбрани от редакторите „Очерци, статии, рецензии“, сякаш за да бъде преоткрит един от бащите на *артистичната критика*; мемоарната книга на Константин Петканов „Детски години“ е извадена от архива му, за да види бял свят 13 години след

кончината на своя автор; за първи път в писмен вид е представено едно истинско *устно литературно наследство* в сборника „Словото Бешков“ (съставен от полк. Станислав Сивриев и ген. Александър Гетман);

– **Самиздат за лично ползване**: годината бележи малка времева пауза в серията от самиздатски книги, произведени от Веселин Тачев в Щръклево във времето 1963/1966 *г.*, докато в единични екземпляри през 1965-та се изработват заглавия като „Стихотворения“ на Стефан Гечев и „Поема за големия затвор“ на алтернативния физик Стефан Маринов.

– **Оттатък хоризонта**: през януари 1965-та умират двама от нобеловите лауреати за литература – Томас Елиът и Уинстън Чърчил, а през декември – Съмърсет Моъм; съветският писател Михаил Шолохов става актуален носител на Нобел и никой в Москва не го принуждава да върне наградата; излизат знаменити романи като „Хладнокръвно“ на Труман Капоти, „Бог да ви поживи, мистър Роузуотър“ на Курт Вонегът, „Нагоре по стълбата, която води надолу“ на Бел Кауфман, „Американска мечта“ на Норман Мейлър, „Хотел“ на Артър Хейли, „Дюн“ на Франк Хърбърт, „Космос“ на Витолд Гомбрович и други, оказали влияние върху множество почерци през следващите години;

– **Отсам хоризонта**: през 1965-та на български се появяват книги на Уитман – „Стръкчета трева“ (избрани стихове в превод на Георги Славов и Цветан Стоянов), на Селинджър – „Спасителят в ръжта“, на Алън Силитоу – „Самотният бегач на дълго разстояние“, на Харпър Ли – „Да убиеш присмехулник“, на Станислав Лем – „Соларис“ – всички, станали настолни книги, от които се учат десетки български автори от младите и средните генерации.

По някои от тези посоки на 24 октомври 2025 *г.* не пое никой, по-други – имаше струпване на изследователски